

Світлана Цінько

ORCID 0000-0002-3350-5270

*кандидат педагогічних наук, доцент
Глухівський національний педагогічний
університет імені Олександра Довженка*

ІДЕЇ ІВАНА ОГІЄНКА У ФОРМУВАННІ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОЇ ОСОБИСТОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ СЛОВЕСНОСТІ

У статті зроблена спроба висвітлити роль ідей Івана Огієнка, опублікованих у праці «Наука про рідномовні обов'язки», у формуванні національно-патріотичної особистості майбутнього вчителя словесності.

З'ясовано, що переважна більшість ідей І. Огієнка з питань виховання дітей переплітаються із запитаними і завданнями педагогіки сьогодення, а реалії нашого сьогодення не лише дають підстави для вивчення його досвіду, але й спонукають до відродження й упровадження в життя ідей видатного українця.

Ключові слова: «Наука про рідномовні обов'язки», Іван Огієнко, національно-патріотична особистість, учитель словесності, вправи захисту спрямування.

*Рідна мова – це найважливіша основа,
на ній зростає духовно й культурно кожний народ.*

Іван Огієнко

Постановка проблеми та її зв'язок із важливими науковими і практичними завданнями. У сьогоденні умовах функціонування й розвитку суспільства не втрачає актуальності питання формування національно-патріотичної особистості молодого фахівця-педагога – патріота України, готового не лише провадити освітню діяльність, а й виявляти національну гідність, уміти успішно самореалізуватися в соціумі як громадянин, професіонал, носій української національної культури, котрий глибоко знає її й уміє передати наступним поколінням.

У «Стратегії національно-патріотичного виховання», затвердженій Указом Президента України 18 травня 2019 року, зокрема зазначається: «В Україні національно-патріотичне виховання є одним із пріоритетних напрямів діяльності держави та суспільства щодо розвитку національної свідомості на основі суспільно-державних (національних) цінностей (самобутність, воля, соборність, гідність), формування у громадян почуття патріотизму, поваги до Конституції і законів України, соціальної активності та відповідальності за доручені державні та громадські справи, готовності до виконання обов'язку із захисту незалежності та територіальної цілісності України, сповідування європейських цінностей» [5].

Отже, національно-патріотичне виховання є складником загального виховного процесу, котрий реалізується як у позанавчальній діяльності, так і в процесі опанування фахово спрямованими дисциплінами, зокрема, під час вивчення курсу «Методика навчання української мови».

Аналіз актуальних наукових досліджень і публікацій. Різні аспекти питання виховання національно-патріотичної особистості перебувають у полі зору вчених і педагогів. Зокрема, означену вище проблему розглядали в своїх працях О. Акімова, О. Антонова, О. Безкоровайна, І. Бех, П. Вербицька, О. Дубасенюк,

Р. Гуревич, І. Зязюн, П. Ігнатенко, Н. Кічук, О. Коберник, О. Куцевол, Р. Михайлишин, А. Погрібний, В. Поплужний, Ю. Руденко, М. Сметанський, В. Сорочинська, Г. Тарасенко, К. Чорна, В. Шахов, Г. Шевченко, О. Шестоपालюк, Н. Шкуратяна, І. Шоробура, Л. Ярошевська та ін. Також останнім часом захищено низку дисертаційних досліджень з проблем патріотичного виховання.

Варто наголосити, що знані в Україні й за її межами філософи-мислителі Г. Сковорода, Т. Шевченко, П. Юркевич, К. Ушинський, І. Франко, О. Духнович, Я. Чепіга у своїх працях визначне місце відводили вихованню патріотизму, а саме: любові до Батьківщини, до рідної мови, до свого народу, повазі до історичного минулого, формуванню національної свідомості.

Ці ж ідеї якнайкраще узагальнено й якнайширше висвітлено в праці Івана Огієнка «Наука про рідномовні обов'язки», яка не лише не втратила актуальності в наш час, але й є підґрунтям для формування національно-патріотичної особистості громадянина держави.

Просвітницьку та педагогічну діяльність Івана Огієнка глибоко дослідила А.А. Марушкевич.

Більшість сучасних учених та дослідників творчої спадщини Івана Огієнка переконані, що реалії нашого сьогодення не лише дають підстави для вивчення його досвіду, але й спонукають до відродження й упровадження в життя ідей видатного українця. Зокрема, С. Мартиненко звертає увагу на те, що педагогічні ідеї Івана Огієнка залишаються вагомими і важливими для розвитку сучасної школи і перегукуються з нинішніми проблемами освітян [2]. О. Ткачук розглядає ідеї Івана Огієнка в сучасній практиці підготовки вчителя гірської школи. У праці «Виховання духовних цінностей дітей та молоді у творчій спадщині Івана Огієнка» І. Кучинська докладно дослідила, проаналізувала, систематизувала й узагальнила погляди І. Огієнка на виховання дітей і підлітків [1].

Мета статті – репрезентувати актуальність ідей Івана Огієнка, висвітлених у праці «Наука про рідномовні обов'язки», у формуванні національно-патріотичної особистості майбутнього вчителя словесності; подати зразки завдань для практичної роботи у процесі опрацювання студентами курсу «Методика навчання української мови».

Виклад основного матеріалу. Реалізуючи положення «Стратегії національно-патріотичного виховання» [5], зокрема, «формування національного мовно-культурного простору на основі утвердження державної мови, стійкості його ціннісної основи перед зовнішнім втручанням; формування активної громадянської позиції, утвердження національної ідентичності громадян на основі духовних цінностей Українського народу, національної самобутності; розвитку духовності і моральності у суспільстві, утвердження традиційних сімейних цінностей», вважаємо доцільним звернутися до творчої спадщини Івана Огієнка (митрополита Іларіона), як до базису національно-патріотичного виховання.

«Методика навчання української мови» покликана не лише озброїти майбутнього вчителя теоретичними знаннями й професійно-практичними вміннями й навичками, а й формувати всебічно розвинену, духовно багату особистість громадянина-інтелігента, що знає й пишається національною історією, культурою, мовою.

Іван Іванович Огієнко у своїх працях дав чіткі настанови, як треба здійснювати національне виховання підростаючого покоління: прищеплювати любов до свого народу, народної творчості, рідної мови. На наш погляд, найперше саме вчитель словесності має реалізувати у своїй професійній діяльності ці принципи, відтак пропонуємо завдання (розроблені на основі ідей Івана

Огієнка, викладених у праці «Наука про рідномовні обов'язки»), що сприяють загальному й професійно спрямованому розвитку особистості майбутнього вчителя словесності й формуванню національно-патріотичних почуттів (завдання можна пропонувати у процесі вивчення різних тем з методики).

1. Прокоментувати у формі есе запропоновані цитати з праці Івана Огієнка:

- а) «Не вільно занадто скоро міняти правопису, бо це понижує загально «грамотність» народу» [4, с. 19];
- б) «Кожна анархія – правописна, термінологічна чи мовна – тягне за собою й анархію духову, найбільшого ворога недержавного народу» [4, с. 19];
- в) «Кожен інтелігент, що публічно промовляє: зі сцени, в церкві, в суді, в школі на зборах, на відчитих і т.ін., зобов'язаний промовляти тільки соборною літературною мовою й вимовою» [4, с. 18];
- г) «Бережи своє особове ім'я й родове прізвище в повній національній формі й ніколи не змінюй їх на чужі. Найменша тут зміна – то вже крок до винародовлення» [4, с. 14];
- д) «Культура рідної мови зростає разом із національною свідомістю народу. Працюймо ж для розвитку цієї свідомості нашого народу!» [4, с. 13];
- ж) «Найголовніший обов'язок кожної держави – всіма можливими силами дбати про якнайкращий розвиток спільної для всіх племен її народу літературної мови як найміцнішої основи для його духовного об'єднання» [4, с. 13];
- з) «Кожне видання (*преса*), якого б фаху не було воно, мусить видаватися тільки зразковою соборною літературною мовою й соборним правописом» [4, с. 22].

2. Розробити й презентувати проєкт «Актуальність ідей Івана Огієнка у сучасному суспільстві й освітній галузі».

3. Розробити ментальну карту «Рідномовні обов'язки кожного громадянина» (на основі ідей Івана Огієнка).

4. Розробити сценарій засідання дискусійного клубу. Тема засідання «Чи потребує захисту національна мова й культура у 21 столітті?».

5. Докладно опрацювати XII і XIII розділи «Науки про рідномовні обов'язки»: «Школа й рідна мова», «Учитель і рідна мова».

На основі здобутих знань розробити повідомлення: «Українська мова як двигун національно-патріотичного виховання в сучасному освітньому закладі», «Роль учителя словесності у формуванні національно-патріотичної особистості учня».

6. Організувати в академічній групі дебати на тему: «Кожен учитель – якого б фаху не був він – мусить досконало знати свою соборну літературну мову й вимову та соборний правопис. Не вільно вчителєві оправдувати свого незнання рідної мови нефаховістю» [4, с. 26], оперуючи ідеями Івана Огієнка та спираючись на власний досвід.

7. Які вправи й завдання ви можете запропонувати на уроках української мови в сучасному освітньому закладі на підтвердження думки Івана Огієнка: «Учитель рідної мови мусить пильнувати, викликувати в своїх учнів любов, пошану та зацікавлення до рідної мови, а це приведе до глибшого вивчення її» [4, с. 27].

8. Розкажіть про позакласну роботу з української мови. Прокоментуйте вислів Івана Огієнка: «Учитель рідної мови мусить бути душею «Гуртка плекання рідної мови» в його школі. Він же уряджує «Свято рідної мови»» [4, с. 27]. Які ідеї організації «Свята рідної мови» ви можете запропонувати, виходячи з сучасних можливостей?

9. Іван Огієнко великого значення надавав ознайомленню дітей з національними звичаями та обрядами. Учений доводив необхідність формування в підрос-

таючого покоління поваги до звичаїв свого народу. Звичаї він поділяв на родинні (домашні), релігійні, загальнонародні. Іван Огієнко орієнтував на прилучення молоді до дотримання обрядів свого народу, оскільки вони поєднують у собі багато естетичного, морального, етичного, історичного і філософського. Звичаї та обряди об'єднують минуле і сучасне, свідчать про наявність етнічної спільності людей.

Які мовні теми дають широкі можливості для ознайомлення дітей з національними звичаями та традиціями? Як реалізація соціокультурної змістової сприяє такій роботі? Підтвердіть свої міркування шляхом презентації фрагменту уроку.

10. Іван Огієнко наголошував на великому виховному змісті народного календаря – системи історично обумовлених дат, свят, подій, традицій, звичаїв та обрядів, які в певній послідовності відзначає весь народ протягом року.

У якій спосіб можна реалізувати цю ідею на практиці у процесі вивчення мови чи літератури, або у позаурочній роботі?

11. Чи можливо, на вашу думку, відродити в сучасних освітніх умовах запропонований Іваном Огієнком «Гурток плекання рідної мови»? Викладіть свої думки, ідеї й міркування з цього приводу.

12. Ознайомтеся з десятьма найголовнішими мовними заповідями свідомого громадянина [4, с. 15]:

1. Мова – то серце народу: гине мова – гине народ.
2. Хто цурається рідної мови, той у саме серце ранив свій народ.
3. Літературна мова – то головний двигун культури народу.
4. Уживання в літературі говіркових мов сильно шкодить культурному об'єднанню нації.
5. Народ, що не створив собі соборної літературної мови, не може зватися нацією.
6. Для одного народу мусить бути тільки одна літературна мова.
7. Головний обов'язок кожного свідомого громадянина – працювати для збільшення культури своєї літературної мови.
8. Стан літературної мови – ступінь розвитку народу.
9. Як про зрілість окремої особи, так і про зрілість цілого народу, судять найперше з культури його літературної мови.
10. Кожний свідомий громадянин має дбати, щоб навіть у найменшій оселі працював «Гурток плекання рідної мови».

Продумайте, як можна використати цей матеріал в урочній та позаурочній роботі.

13. Що говорив Іван Огієнко з приводу використання різноманітної наочності для стимулювання, забезпечення безпосередньої участі органів чуття учнів у сприйнятті навчального матеріалу?

14. Як відомо, одним із найефективніших методів навчання І. Огієнко вважав вправи з відповідним смисловим і науковим навантаженням. Такі вправи і завдання до них були основою закріплення знань, вироблення умінь і навичок, а також розумових сил учнів. Підтримуючи ідею виховуючого навчання, на закріплення матеріалу він пропонував дітям списувати рядки віршів, пісень, приказок, прислів'їв з підручника, а потім заучувати їх напам'ять.

Прокоментуйте доцільність такої роботи, запропонуйте власні приклади вправ виховного спрямування.

15. І. Огієнко вважав, що основними мотивами навчальної діяльності є потреби дітей. Для пробудження в них бажання вчитися він намагався підбирати матеріал до уроків, який стимулює процес розвитку мислення. І. Огієнко застосовував і рекомендував подавати тексти різноманітних фольклорних

жанрів, особливо пісенних (колядок, щедрівок, веснянок). Після знайомства з ними діти виконували (так пропонувалось у підручниках) вправи, суть яких полягала в аналізі певного жанру народної творчості своєї місцевості.

Прокоментуйте висловлення. Ці доцільними будуть такі вправи у сучасних підручниках. Проаналізуйте тексти чинних підручників. Чи містять вони тексти фольклорних жанрів?

Наведені завдання пропонуються як для колективної, так і для індивідуальної роботи студентів. Вони покликані розвивати креативність, критичне мислення, нестандартність підходу до вирішення завдання; сприяють формуванню національно-патріотичної особистості майбутнього вчителя.

Висновки і перспективи подальших розвідок. Наше сьогодні спонукає до вивчення наукової спадщини українських учених, особливе місце серед яких належить Івану Огієнку – усесвітньовідомому діячеві науки та освіти.

Ідеї Івана Огієнка, викладені у праці «Наука про рідномовні обов'язки» є вагомими й актуальними загалом і в освітній галузі зокрема й по сьогодні, адже переважна більшість його ідей з питань виховання дітей переплітається із запитамі і завданнями педагогіки сьогодні.

Ідеї Івана Огієнка, на наш погляд, мають втілюватися в життя насамперед учителями за підтримки держави і уряду.

Пріоритетну роль у формуванні національно-патріотичної особистості Іван Огієнко відводить школі, учителю, родині. Відтак формування професійно спрямованої особистості майбутнього вчителя словесності вбачаємо неможливим без опертя на педагогічні та національно-мовні ідеї світоча української науки Івана Огієнка.

Список використаних джерел і літератури:

1. Кучинська І. Виховання духовних цінностей дітей та молоді у творчій спадщині Івана Огієнка: навч. посіб. Кам'янець-Подільський: Абетка-НОВА, 2002. 103 с.
2. Мартиненко С. Педагогічна спадщина Івана Огієнка (митрополита Іларіона) і розвиток сучасної національної школи: Використання педагогічних ідей Івана Огієнка в сучасній школі». *Директор шк.* 1999. № 4. С. 2, 64-67.
3. Методика навчання української мови в середніх освітніх закладах: підручник / колектив авторів за ред. проф. М.І. Пентиліук. Київ: Ленвіт, 2004. 400 с.
4. Огієнко Іван. Наука про рідномовні обов'язки. Українська академія друкарства. Львів: Видавництво «Фенікс» при сприянні фонду «Відродження», 1995.
5. Стратегія національно-патріотичного виховання. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/286/2019#Text>.

References:

1. Kuchynska I. Vychovannia dukhovnykh tsinnosti diti ta molodi u tvorchii spadshchyni Ivana Ohiiienka. Kamyanets-Podilskyyi: Abetka-NOVA Publ., 2002. 103 p.
2. Martynenko S. Pedahohichna spadshchyna Ivana Ohiiienka (mytropolyta Ilariona) i rozvytok suchasnoi natsionalnoi shkoly: Vykorystannia pedahohichnykh idei Ivana Ohiiienka v suchasniy shkoli. *Dyrektoreshkoly.* 1999 № 4. P. 2, 64-67.
3. Pentyliuk M.I., ed. Metodyka navchannia ukraiinskoj movy v serednikh osvitnikh zakladakh. Kyiv: Lenvit Publ., 2004. 400 p.
4. Ohienko I. Nauka pro ridnomovni obov'язky. Ukrayinska akademiia drukarstva. Lviv: Vydavnytstvo «Feniks» pry spryanni fondu «Vidrodzhennia», 1995.
5. Stratehiia natsionalno-patriotichnoho vykhovannia. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/286/2019#Text>.

The article highlights the role of Ivan Ohiienko's ideas, published in the work «Science of Native Language Responsibility», in shaping a national-patriotic personality of the future teacher of literature.

The author notes that the majority of I. Ohiienko's ideas about children upbringing are intertwined with the requirements and objectives of modern pedagogy, and the realities of our time not only provide reasons for studying his experience, but also encourage the revival and implementation of his ideas.

Our time encourages to studying the scientific heritage of Ukrainian scholars, a special place among which belongs to Ivan Ohiienko – a world-famous figure of science and education.

Ivan Ohiienko's ideas set down in the work «The Science of Native Language Responsibility» are important and relevant in general and in the field of education in particular, because most of his ideas about children upbringing are intertwined with the requirements and objectives of modern pedagogy.

In our opinion, Ivan Ohiienko's ideas should be implemented first of all by teachers with the support of the state and the government.

Ivan Ohiienko assigns a priority role in forming the national-patriotic personality to the school, teacher, and family. Therefore, forming a professionally oriented personality of the future literature teacher is impossible without relying on the pedagogical and national-linguistic ideas of the prominent Ukrainian scholar Ivan Ohiienko.

The article presents tasks for both collective and individual students' work, designed to develop creativity, critical thinking, non-standard approach to solving the problem; contribute to the national-patriotic personality formation of the future teacher. For example: to comment in the form of an essay the proposed quotations from the work of Ivan Ohiienko: «It is not free to change the spelling too soon, because it lowers the general literacy of the people» [4, p. 19]; to design and present a project «The relevance of Ivan Ohiienko's ideas in modern society and education»; to make a mental map «The science of responsibility to the native language of every citizen» (based on the ideas of Ivan Ohiienko), etc.

Key words: Science of Native Language Responsibility, Ivan Ohiienko, national-patriotic personality, teacher of literature, educational exercises.

Отримано: 29.10.2020 р.